

Folkeavstemninger er nyttige kun når visse kriterier er oppfylt. Her fra en folkeavstemning i Sveits. Foto: Ruben Sprich/Reuters/NTB Scanpix

Drømmedemokratiets død

Hvilke beslutninger burde tas ved folkeavstemninger? En sjekkliste.

Bård Harstad

Publisert: 07.07.2016 – 20:04 Oppdatert: 07.07.2016 – 21:45

Etter britenes EU-valg bebreidet jeg bruken av folkeavstemninger. Ironisk nok nøt jeg da Sveits - folkeavstemningenes hjemland. Noen uker senere, i USA, ser jeg republikanere jamre over at folket har valgt Donald Trump som deres presidentkandidat, stikk i strid med partitoppenes ønske. Hjemme er det kanskje kommunalministeren som angrer mest på siste tiders folkeavstemninger.

Burde folkeavstemninger skrinlegges? Har vi nettopp bevitnet tre spikre i kisten? Er det ikke gode grunner for at de fleste land har forlatt antikkens direkte demokratiske metode til fordel for representative demokratier der vi velger politikere til å ta vanskelige beslutninger for oss?

Relaterte saker

24. jun

Å våkne blant stjernene

26. jun

Politikkens byggeklosser

27. jun

Storbritannias EU-exit er alvor

28. jun

Norske selvmotsigelser

30. jun

Business as usual?

03. jul

Viljen til fellesskap er utfordret

04. jul

Mulighet og ikke bare risiko

05. jul

Verdt å forsvare

06. jul

EU kan komme styrket ut

Det er mye forskning på folkeavstemninger, og det er gode argumenter til å bruke dem så vel som å la være. En dybdeanalyse får vente, men det er grunn til å minne om elementære sjekkpunkter.

- **Legitimitet.** Demokrati er folkestyre og direkte demokrati defineres ofte som beslutninger tatt ved folkeavstemninger. Lover og regler blir mer akseptable og oftere iaktatt dersom folket selv har deltatt i beslutningen og flertallet har stilt seg bak. Når legitimitet er vesentlig, som ved kommunereformer og presidentvalg, er det viktig med folkets støtte bak seg.
- **To alternativer.** Folkeavstemninger egner seg best for ja- nei spørsmål og når det er kun to muligheter. I mange situasjoner er det imidlertid flere muligheter, og da blir folkeavstemningen tvetydig uklar og kan gi en vinner som er mindre ønsket enn et tredje alternativ. I den amerikanske nominasjonskampen, som ved kommunereformer, finnes det i utgangspunktet mange alternativer. Det var nettopp derfor det ble vanskelig for Trumps motstandere å samle seg om én alternativ kandidat.
- **Flertallstyranni?** Om det virkelig er kun to valg, så virker det gjerne opplagt at majoriteten må bestemme. Men dette kan føre til et flertallstyranni der ulempene til minoriteten blir ignorert. Det var frykten for dette som gjorde at de amerikanske grunnlovsfedrene valgte et representativt demokrati. Det kan derfor virke paradoksalt at rettighetene til den homofile minoriteten likevel har vært gjenstand for flere folkeavstemninger i USA. Heller ikke våre kommunereformer bør avgjøres av

enkle flertall, gitt at valget også påvirker naboer og landet forøvrig som subsidierer de minste.

- **Folk flest vet mest.** For mange spørsmål vet politikerne rett og slett for lite. Innhenting av informasjon er ofte hovedmotivasjonen bak en folkeavstemning. Hvordan skal vel republikanerne kunne vite hvem som har en sjanse mot Hillary Clinton om de ikke spør velgerne? Andre spørsmål er så komplekse at en god beslutning krever ekspertise. Når det

i tillegg trengs tid og krefter å innhente informasjon om alternativene så kan man ikke vente at folk flest gjør dette så lenge sannsynligheten for å påvirke utfallet er ubetydelig.

- **Protestvalg?** En god folkeavstemning krever at folk stemmer på det de oppriktig mener er best. I visse situasjoner vil imidlertid velgerne foretrekke å sende et signal eller en protest. Dette kan være spesielt fristende dersom meningsmålingene tyder på at avstemningen uansett ikke vil føre til endring - og nettopp slik så det ut i forkant av Storbritannias valg.

Storbritannias valg tilfredsstilte dermed ikke alle sjekkpunktene for når folkeavstemninger bør brukes. Rett nok var det behov for legitimitet: Kritikerne beskylder ofte EU for å ha et demokratisk underskudd på grunn av de mange leddene mellom velgere og beslutningstagere, og mange folkeavstemninger har derfor vært knyttet til EU. Men alternativene var hverken klare eller kun to. Et simpelt flertall burde heller ikke være tilstrekkelig for å gjøre en så drastisk endring, som professor Kenneth Rogoff skrev i DN mandag. Folk flest vet heller ikke mest, for EU er så kompleks at det er rikspolitikere som best kjenner til om beslutninger burde tas av dem selv eller EU.

Og selvsagt ble valget et protestvalg mot EU. Gang på gang har EU vist at slike protester fører frem. Når Danmark stemte mot Maastricht-traktaten, og Irland mot Lisboa-traktaten, så fikk landene begunstigelser og deretter muligheten til å velge igjen.

Tilbake i Sveits finner vi flere fordeler ved direkte demokrati. Ifølge undersøkelser føler folk seg mer delaktige og lykkeligere av å stemme. Valg gir også vanlige folk politisk erfaring og en type trening som rettferdiggjør nye avstemninger. Trening er sunt, men helst bør man starte med mindre viktige valg enn å forlate EU.

Bård Harstad, professor ved Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo.

Twitter: @bardharstad